

05 /24

REGIONALE MONITOR BREDE WELVAART ZUIDOOST FRIESLAND 2024

VIERDE EDITIE

CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	3
UITDAGINGEN VOOR DE TOEKOMST	4
BEVOLKING	5
ECONOMIE, INKOMEN EN ONDERWIJS.....	7
GEZONDHEID, WELZIJN EN SOCIALE LEEFOMGEVING	12
FYSIEKE LEEFOMGEVING	18
BRONNEN	23

// INLEIDING

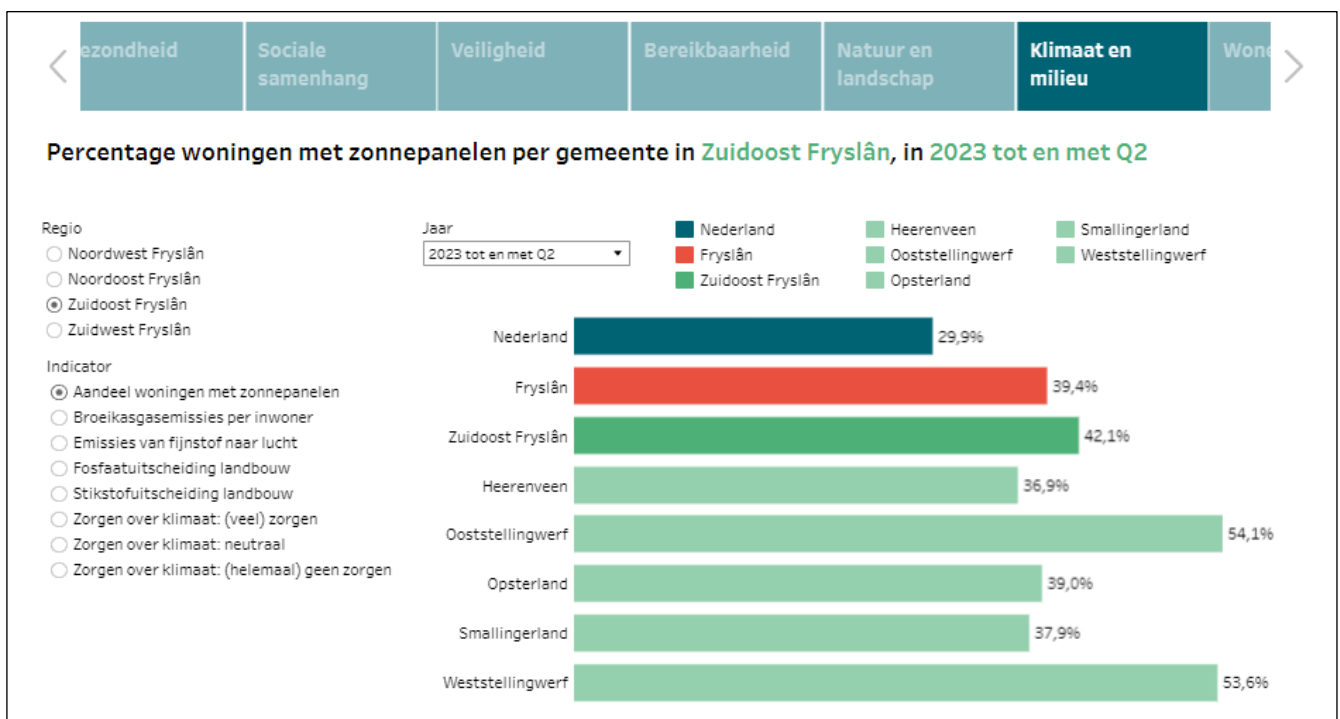
Lange tijd was het gebruikelijk om regionale ontwikkelingen te meten met economische cijfers. De afgelopen jaren groeit de belangstelling voor een bredere kijk op ontwikkeling, waarbij er meer oog is voor samenhang tussen economische, sociaal-maatschappelijke en leefomgevings-aspecten. Het begrip brede welvaart is daarom geïntroduceerd. Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden voor een goede kwaliteit van leven. Hier en nu, maar ook de effecten van de huidige manier van leven voor latere generaties.

Planbureau Fryslân brengt in deze vierde editie van de Regionale Monitor Brede Welvaart in kaart wat de stand van zaken is van de brede welvaart in de regio Zuidoost Friesland. Een veelzijdig overzicht van cijfers kan helpen om scherpe en goed onderbouwde keuzes te maken, die de brede welvaart van de regio ten goede komen.

Deze rapportage begint met een hoofdstuk over de belangrijkste uitdagingen voor Zuidoost Friesland. Vervolgens worden de belangrijkste ontwikkelingen per domein (economisch, sociaal en ruimtelijk) inzichtelijk gemaakt. Om de ontwikkelingen en vergelijkingen in een demografische context te kunnen plaatsen, start de rapportage met een aantal demografische statistieken.

In deze publicatie wordt een deel van de beschikbare cijfers over brede welvaart geduid. Soms ontbreekt er een cijfer van een gemeente. Dat cijfer is dan niet beschikbaar. Deze regio bestaat uit de gemeenten Heerenveen, Opsterland, Smallingerland, Ooststellingwerf en Weststellingwerf. Een uitgebreid overzicht van de cijfers is te vinden in een online dashboard. In dit online dashboard is het mogelijk om cijfers te vergelijken tussen jaren, gemeenten, regio's, de provincie Fryslân en Nederland.

[Bekijk het online dashboard met cijfers van de verschillende brede welvaartsthema's](#)

Klik op de afbeelding om de monitor te openen

// UITDAGINGEN VOOR DE TOEKOMST

Toenemende druk op mienskip

Zuidoost Friesland kenmerkt zich door een sterke mienskip. Er wordt veel aan vrijwilligerswerk gedaan. Inwoners hebben vertrouwen in elkaar en zijn tevreden over het leven. Echter, de druk op de mienskip neemt toe. De bevolking vergrijsst en het aantal inwoners in de werkzame leeftijd neemt af. In verhouding zijn er meer oude bewoners, wat leidt tot een grotere zorgvraag. Omdat de beroepsbevolking afneemt, zijn er minder zorgverleners en mantelzorgers beschikbaar, waardoor de druk op de zorg toeneemt. Daarbij vraagt de overheid steeds meer van inwoners qua maatschappelijke participatie. Hoeveel extra kan er van inwoners worden verwacht? Zij doen al veel vrijwilligerswerk en mantelzorg. Is er nog mentale ruimte over? Inwoners ervaren meer stress en eenzaamheid dan een aantal jaar geleden. Ook neemt het wantrouwen in de overheid toe en maken inwoners zich zorgen over polarisatie. De vraag is tot welk punt de mienskip zorgzaam voor elkaar kan blijven bij deze toenemende druk.

Afnemende beroepsbevolking probleem voor regionale economie?

Er is sprake van een krappe arbeidsmarkt in Zuidoost Friesland, net als in de rest van het land. Werkgevers hebben moeite met het vinden van geschikt personeel. De verwachting is dat dit erger gaat worden. Er zijn in de afgelopen jaren minder kinderen geboren en de bevolking vergrijsst. Dat betekent dat de beroepsbevolking afneemt in de komende jaren. Naar verwachting zijn er in 2050 ruim 8.500 minder inwoners beschikbaar voor de arbeidsmarkt in Zuidoost Friesland. Dat is een afname van 7 procent ten opzichte van nu. Onzekere factoren die de arbeidsmarkt beïnvloeden zijn onder andere migratie en technologische ontwikkelingen. De komst van artificiële intelligentie (AI) gaat waarschijnlijk veel banen veranderen. De impact hiervan is nog lastig te voorspellen.

Groeiende strijd om invulling ruimte

Ruimte is schaars in Zuidoost Friesland. Er kan niet (eenvoudig) meer van bij gemaakt worden. Door verschillende ontwikkelingen, zoals klimaatverandering, de transitie naar hernieuwbare energie, het tekort aan woningen en het verduurzamen van de landbouw zal de ruimte de komende jaren opnieuw verdeeld moeten worden. De meningen van de inwoners van Zuidoost Friesland over het verdelen van de ruimte lopen uiteen. Ruimte voor het één staat op gespannen voet met ruimte voor het ander. De 'strijd om de ruimte' vraagt om ingrijpende maar weloverwogen keuzes.

// BEVOLKING

Hoe de bevolking zich ontwikkelt, heeft invloed op de mate van brede welvaart in een samenleving. De toe- of afname van het aantal inwoners en de samenstelling naar leeftijd hebben invloed op verschillende domeinen van brede welvaart, zoals wonen, werken, gezondheid en voorzieningen. Wat zijn belangrijke demografische ontwikkelingen in de regio Zuidoost Friesland?

Bevolking in aantal toegenomen

Het aantal inwoners in Zuidoost Friesland is in de laatste jaren toegenomen (+1,6%). Eerder werd voor de regio een krimp verwacht van het bevolkingsaantal, maar deze prognose is niet uitgekomen. De groei wordt veroorzaakt door een toename aan migratie vanuit binnen- en buitenland.

Aantal inwoners Zuidoost Friesland 2018 en 2023

Regio	Aantal inwoners 1 januari 2018	Aantal inwoners 1 januari 2023	Toename tussen 2018 en 2023
Heerenveen	50.192	51.637	+2,3%
Ooststellingwerf	25.459	25.837	+1,5%
Opsterland	29.753	30.054	+1,0%
Smallingerland	55.889	56.098	+1,0%
Weststellingwerf	25.720	26.467	+2,9%
Zuidoost Friesland	187.013	190.093	+1,6%

Bron: CBS 2023a, bewerking Planbureau Fryslân

Prognose: krimp van bevolking stabiliseert, toename aantal huishoudens

In 2050 wordt voor regio Zuidoost Friesland een toename van het inwoneraantal van 2,4 procent verwacht ten opzichte van 2023. Eerder werd er nog een lichte daling verwacht. Door de hogere verwachte migratie zal het inwonersaantal waarschijnlijk stijgen tot 2045, waarna het weer zal afnemen (Provincie Fryslân, 2024). Verder is de prognose dat het aantal huishoudens blijft toenemen tussen 2023 en 2050 met 8,3 procent. Deze toename wordt vooral veroorzaakt door een groeiend aantal alleenstaanden (Provincie Fryslân, 2024).

Prognoses Zuidoost Friesland, 2023 - 2050¹

		bevolking ▽		huishoudens ▽	
Zuidoost Friesland	2023	189.682		84.993	
	2030	192.343	+1,4%	89.052	+4,8%
	2040	195.228	+2,9%	91.739	+7,9%
	2050	194.207	+2,4%	92.022	+8,3%

Bron: Provincie Fryslân 2024, bewerking Planbureau Fryslân

¹ Voor dit figuur zijn de cijfers van Provincie Fryslân aangehouden (2024). De bevolkingsgrootte van 2023 wijkt iets af van de bevolkingsgrootte voor datzelfde jaar in de tabel 'Aantal inwoners Zuidoost Friesland 2018 en 2023'. Dit omdat voor deze tabel de cijfers van het CBS (2023a) zijn aangehouden.

Ontgroening stabiliseert, maar ook minder mensen in de werkende leeftijd

Fryslân heeft te maken met een veranderende bevolkingssamenstelling. Dit komt onder andere door ontgroening: het aandeel kinderen en jongeren in de totale bevolking neemt af. Vooral in de afgelopen vijf jaar is het aantal geboorten fors gedaald. In de regio Zuidoost Friesland wonen er in 2023 ruim 1.000 minder kinderen en jongeren ten opzichte van 2018. De prognose is dat het aantal jongeren en kinderen iets zal stijgen tot 2041 waarna het weer zal gaan dalen. Zo is de verwachting dat er in 2050 550 meer kinderen en jongeren in de regio Zuidoost Friesland zullen wonen dan in 2023.

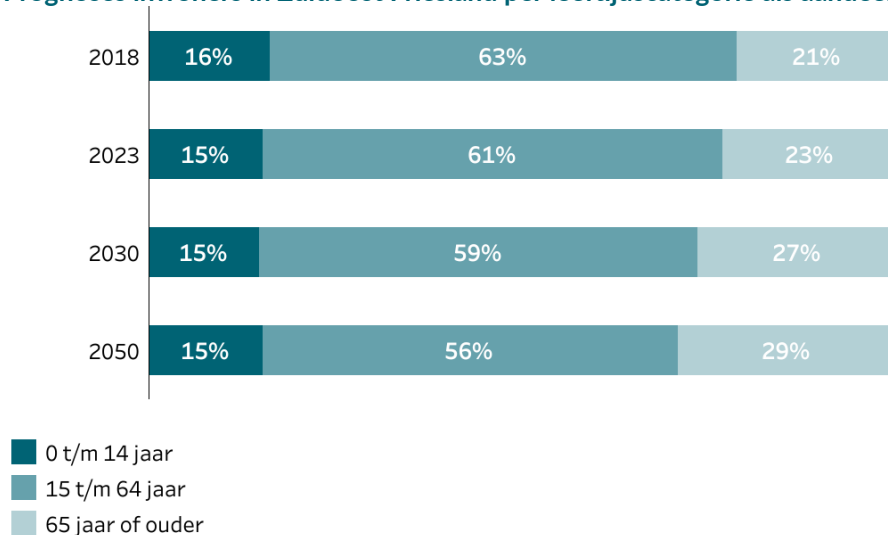
Tegelijk zal er een grote daling zichtbaar zijn in de groep inwoners in de werkzame leeftijd (15-65 jaar)². De verwachting is dat er in 2050 bijna 9.000 minder mensen beschikbaar zijn voor werk dan in 2023. Dit is een afname van 7 procent.

Aandeel 65-plussers stijgt en dubbele vergrijzing neemt toe

Naast ontgroening heeft Fryslân op dit moment ook te maken met vergrijzing. Vergrijzing betekent een toename van het aandeel senioren in de bevolking. In Zuidoost Friesland is bijna een kwart van de bevolking 65-plus. Dit aandeel stijgt naar verwachting naar 29 procent in 2050. Dit is gelijk aan het Fries gemiddelde (29%) en hoger dan het landelijk gemiddelde (25%) (Provincie Fryslân, 2024).

Verder neemt het aandeel mensen van 85-plus extra toe. Tussen 2018 en 2023 zijn er bijna 500 85-plussers bij gekomen. Dit aantal zal volgens de prognoses nog veel meer toenemen. Waar de groep 85-plussers in 2023 nog bestond uit 3.329 mensen (CBS, 2023a), zal dit aantal naar verwachting ruim zijn verdubbeld in 2050 (Provincie Fryslân, 2024). Bovendien zal de groep 65 tot 75-jarigen volgens de prognose krimpen na 2037. Het aandeel 85-plussers ten opzichte van de 65 tot 85-jarigen wordt naar verwachting dus ook groter. Dit fenomeen wordt ook wel dubbele vergrijzing genoemd. De hulp- en zorgbehoefte neemt doorgaans toe met het stijgen van de leeftijd. Dat betekent dat een groeiende zorgvraag in de komende twee decennia beantwoord moet worden door minder mensen in de werkzame leeftijd. Het hoofdstuk "Gezondheid, welzijn en sociale leefomgeving" gaat hier verder op in.

Prognoses inwoners in Zuidoost Friesland per leeftijdscategorie als aandeel van het totaal

Bron: CBS 2023a en Provincie Fryslân 2024, bewerking Planbureau Fryslân

² Het is op basis van de beschikbare data niet mogelijk om prognoses te maken voor de leeftijdsgroep 15-74 jaar, die door het CBS wordt aangeduid als 'bevolking in de werkzame leeftijd'. Daarom is gekozen voor de best beschikbare afbakening van 15-64-jarigen.

// ECONOMIE, INKOMEN EN ONDERWIJS

Werk, inkomen en onderwijs hebben een belangrijke invloed op het welbevinden van mensen, op wat de mogelijkheden en kansen zijn in het leven en op de mate van participatie in de samenleving. Daarom biedt deze regionale monitor inzicht in verschillende economische thema's.

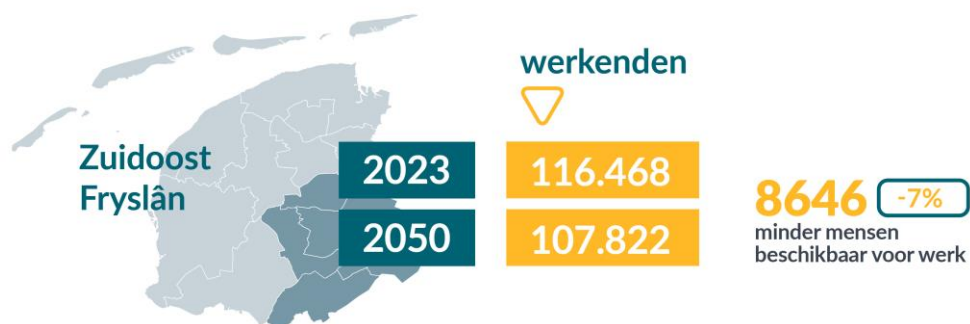
Grote krapte op de arbeidsmarkt blijft aanhouden

De krapte op de arbeidsmarkt is goed af te lezen aan het lage werkloosheidspercentage en de hoge vacaturegraad. De werkloosheid in de regio is de afgelopen jaren afgenomen van 9 procent in 2014 naar 3,4 procent in 2023. Het werkloosheidspercentage in Zuidoost Friesland ligt zelfs lager dan het Fries en Nederlands gemiddelde, welke beiden op 3,6 procent zitten.

De vacaturegraad is een andere manier om naar de krapte op de arbeidsmarkt te kijken. Dit laat zien dat er in 2022 in Fryslân 43 vacatures zijn per 1.000 banen. In Nederland is de arbeidsmarkt iets krappere, daar zijn het er gemiddeld 48 per 1.000 banen (CBS, 2023c).

Er is nu al sprake van een krappe arbeidsmarkt in Zuidoost Friesland, net zoals in de rest van het land. Werkgevers hebben steeds meer moeite om personeel te vinden en dit gaat in de nabije toekomst niet anders zijn. Het personeelsbestand in verschillende arbeidsmarktsectoren wordt in Fryslân gemiddeld ouder. Een deel van de huidige werknemers zal in de nabije toekomst met pensioen gaan. De verwachting is dat er in Zuidoost Friesland in 2050 ruim 8.500 minder mensen beschikbaar zijn voor werk ten opzichte van 2023. Dit is een afname van 7 procent. Daarom wordt er verwacht dat de krapte op de arbeidsmarkt in de toekomst ook een uitdaging gaat vormen voor Zuidoost Friesland.

Aantal mensen dat beschikbaar is voor werk, 2023-2050

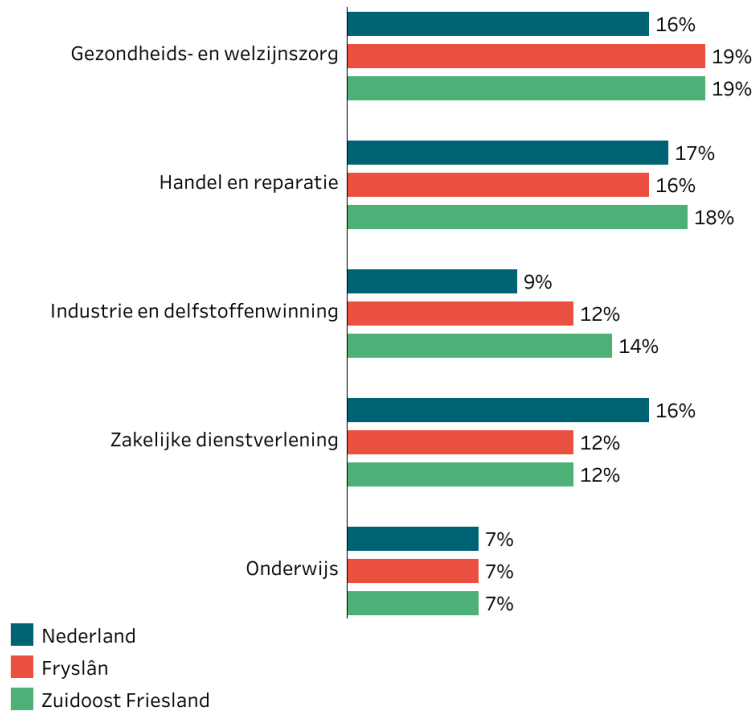

Bron: CBS 2023a en Provincie Fryslân 2024, bewerking Planbureau Fryslân

Meeste banen in de gezondheids- en welzijnszorg

In Zuidoost Friesland zijn de meeste banen in de sector gezondheids- en welzijnszorg. Daarmee is het, net als in Nederland en Fryslân, de grootste sector qua werkgelegenheid. Daarop volgen de sectoren handel en reparatie en industrie en delfstoffenwinning. In de industrie en delfstoffenwinning zijn in Fryslân en Nederland minder mensen werkzaam dan in Zuidoost Friesland.

Werkgelegenheid in Zuidoost Friesland, Fryslân en Nederland, verdeeld over de grootste 5 sectoren, 2022

Bron: Provincie Fryslân 2022, bewerking Planbureau Fryslân

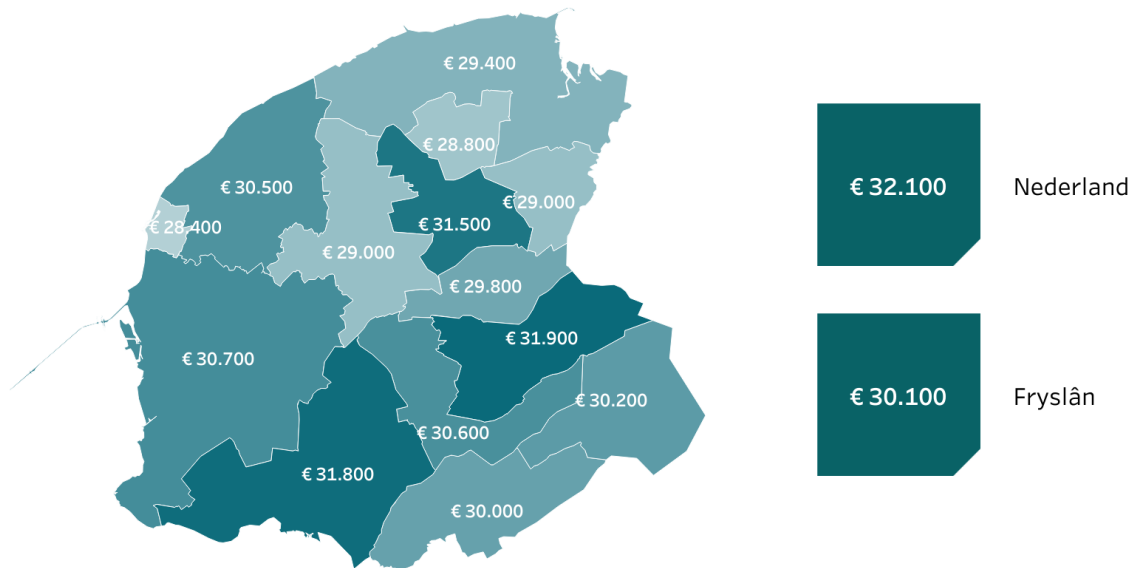

Hogere huishoudinkomens in Zuidoost Friesland

Het mediaan huishoudinkomen³ in Zuidoost Friesland (€30.100) is in 2022 hoger dan in andere Friese regio's. Het mediaan inkomen van Opsterland is het hoogst in de regio (€31.900) en die in Smallingerland het laagst (€29.800). De provincie Fryslân kent met €30.100 één van de laagste mediaan besteedbaar inkomens van heel Nederland (CBS, 2023c).

De Gini-coëfficiënt⁴ meet de inkomensongelijkheid. Deze is in de regio het laagst in Ooststellingwerf, Smallingerland en Weststellingwerf (0,24) en het hoogst in Heerenveen (0,26). Dit betekent dat er sprake is van minder inkomensongelijkheid in Zuidoost Friesland dan landelijk (0,28) (CBS, 2022a).

Mediaan besteedbaar inkomen, Fryslân en Nederland, 2022

Bron: CBS 2023d, bewerking Planbureau Fryslân

Inwoners Zuidoost Friesland hebben meer moeite met rondkomen

Veel inkomenscijfers zijn gebaseerd op het feitelijk huishoudinkomen, maar geven geen inzicht in hoe inwoners hun financiële situatie zélf ervaren. In Zuidoost Friesland ligt het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen het hoogst in Smallingerland (19%), gevolgd door Opsterland (17%) en Ooststellingwerf en Heerenveen (beiden 15%). In Weststellingwerf (14%) is het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen het laagst. In Fryslân is dit aandeel 16 procent.

Het aandeel inwoners van Zuidoost Friesland dat moeite heeft met rondkomen is de afgelopen jaren gestegen. In Smallingerland (12%) was het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen in 2020 het hoogst in de regio. In Heerenveen was dit aandeel 10 procent. In Opsterland, Ooststellingwerf en Weststellingwerf was dit aandeel het laagst (allen 9%). In Fryslân was het aandeel inwoners dat moeite met rondkomen in 2020 nog 11 procent. In Fryslân heeft men minder moeite met rondkomen dan landelijk, waar 19 procent moeite heeft om rond te komen (RIVM, 2023). De stijging in het aandeel mensen dat moeite heeft met rondkomen is grotendeels te wijten aan de toegenomen inflatie- en energiekosten (NIBUD, 2022).

³ Het mediaan besteedbaar inkomen is het middelste inkomen in een verdeling van alle inkomens van hoog naar laag. Dat betekent dat de helft van de populatie een lager of gelijk inkomen heeft en de andere helft een hoger inkomen. De mediaan wordt in vergelijking met het gemiddelde minder beïnvloed door uitschieters en wordt daarom veel gebruikt voor scheve verdelingen (Field, 2013).

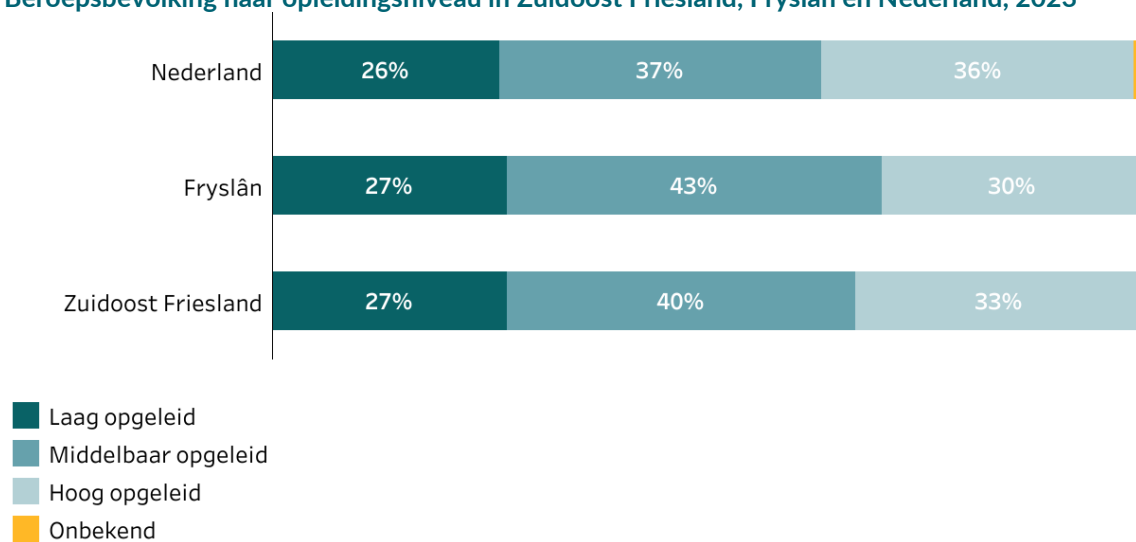
⁴ De inkomensongelijkheid wordt gemeten door middel van de Gini-coëfficiënt. Hoe dichter deze bij 1 ligt, hoe hoger de inkomensongelijkheid.

Werkenden in Zuidoost Friesland voor een groot deel middelbaar opgeleid

De regio Zuidoost Friesland kenmerkt zich door een groot aandeel middelbaar opgeleiden⁵; in 2023 was 40 procent van de werkenden in de regio middelbaar opgeleid, ten opzichte van 37 procent landelijk. Zuidoost Friesland (33%) kent wel meer hoogopgeleiden in vergelijking met Fryslân (30%).

Het opleidingsniveau van de werkende bevolking past goed bij de sectorstructuur van de provincie, waarin veel middelbaar opgeleiden gevraagd worden in o.a. de zorg, industrie en delfstofwinning. Tegelijkertijd is het opleidingsniveau wel een aandachtspunt, omdat opleidingsniveau een belangrijke invloed heeft op brede welvaart. Inwoners met een lager of middelbaar opleidingsniveau ervaren hun gezondheid als slechter en hebben ook vaker één of meer chronische aandoeningen en overgewicht ten opzichte van hoger opgeleiden (GGD Fryslân, 2022). Daarnaast hebben laag- of middelbaar opgeleiden meer moeite met rondkomen, een lagere arbeidsparticipatie en minder vertrouwen in anderen ten opzichte van hoog opgeleiden (CBS, 2023b; GGD Fryslân, 2022).

Beroepsbevolking naar opleidingsniveau in Zuidoost Friesland, Fryslân en Nederland, 2023

Bron: CBS 2024a, bewerking Planbureau Fryslân

⁵ Volgens definitie van het CBS: laagopgeleid omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, of de assistentenopleiding (mbo-1). Middelbaar opgeleid omvat de bovenbouw van havo/vwo, de opleidingen mbo-2 t/m mbo-4. Hoogopgeleid omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo (Pleijers & De Vries, 2021).

Vaker onder-advisering op de basisschool

Niet alleen de werkenden zijn vaker middelbaar opgeleid; dit geldt ook voor onderwijsvolgenden in Zuidoost Friesland. Er worden meer mbo-diploma's en minder universitaire diploma's behaald in de regio. Deels kan dit verklaard worden door het beperkte aanbod van wetenschappelijk onderwijs in Fryslân. Een wetenschappelijke opleiding is voor Friese studenten vaak alleen buiten de provincie mogelijk.

Echter, de schooladviezen in groep 8 zijn ook lager dan landelijk. Van de scholieren in Zuidoost Friesland kreeg in het schooljaar 2022-2023 50 procent een advies voor havo/vwo of vwo. Landelijk ligt dit percentage op 53 procent (DUO, 2023). Het verschil in de adviezen kan niet worden verklaard door de resultaten van de eindtoetsen, want deze zijn vergelijkbaar met landelijk. Niet alle kinderen krijgen dus dezelfde kansen, zelfs al hebben ze dezelfde talenten. Het schooladvies in groep 8 is in toenemende mate bepalend voor het uiteindelijke opleidingsniveau door de beperkte doorstroming naar andere niveaus (Onderwijsraad, 2021)

Onderzoek van de Onderwijsinspectie laat zien dat vooral leerlingen met lager opgeleide ouders lagere schooladviezen krijgen (Onderwijsinspectie, 2018). Deze leerlingen stappen op een lager niveau het voortgezet onderwijs in. Ook stromen zij minder vaak door naar een hoger niveau dan even goed presterende medeleerlingen met hoogopgeleide ouders. Onder-advisering op de basisschool leidt uiteindelijk tot onbenut potentieel. Dit komt omdat werkenden dan niet op hun optimale niveau de arbeidsmarkt betreden. Dit heeft niet alleen een negatieve invloed op de huidige brede welvaart, maar ook op die van later.

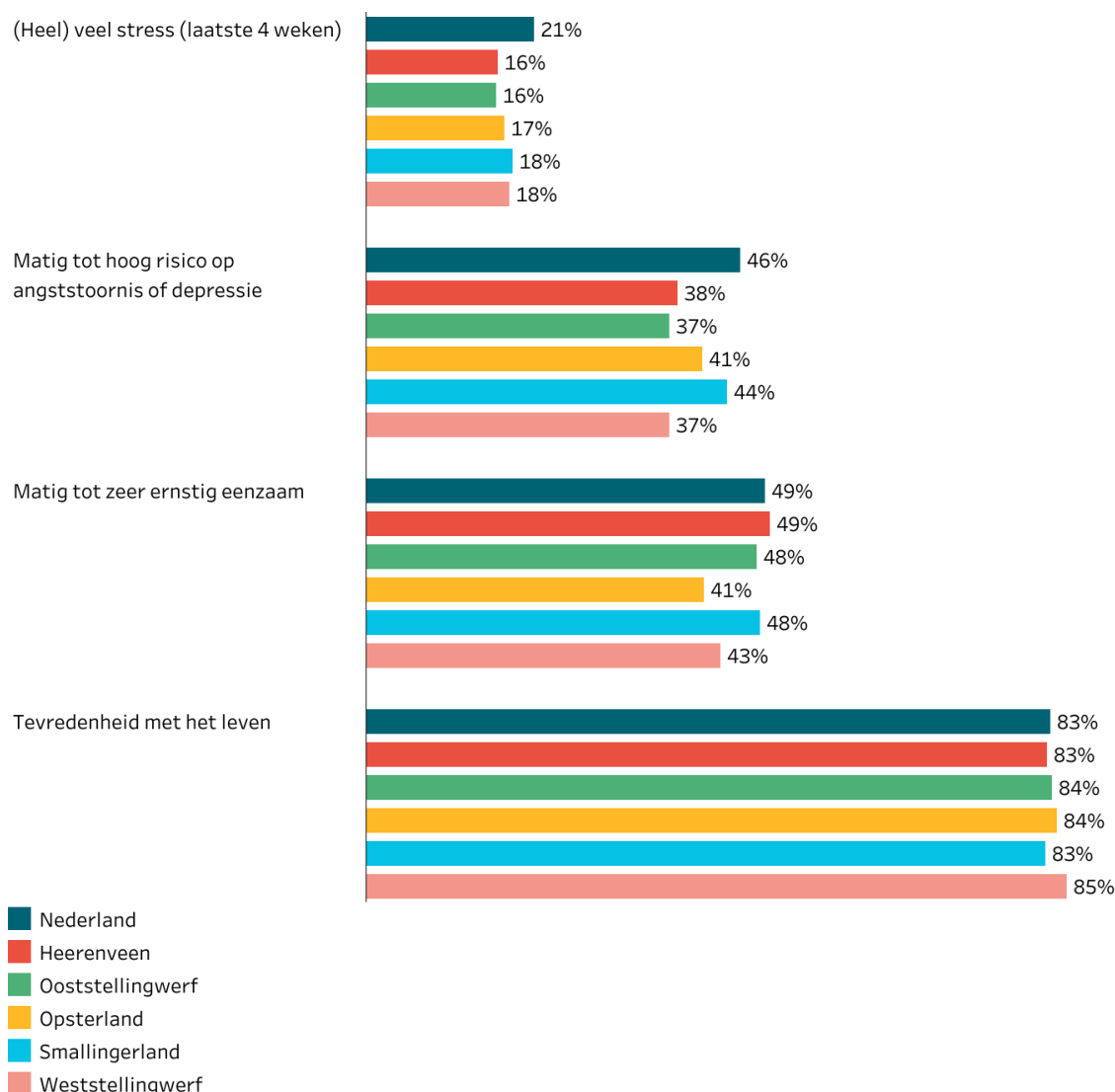
// GEZONDHEID, WELZIJN EN SOCIALE LEEFOMGEVING

Het welbevinden van mensen wordt naast economische aspecten zoals werk, inkomen en onderwijs, ook bepaald door sociale aspecten. Deze aspecten zijn de fysieke gezondheid en het mentale welzijn van mensen, maar ook hun sociale contacten, (ervaren) veiligheid en de mate van tevredenheid met het leven. Dit hoofdstuk gaat verder in op deze sociale aspecten.

Inwoners zijn erg tevreden met het leven, maar mentaal welzijn neemt af

Inwoners van Zuidoost Friesland zijn over het algemeen meer tevreden met het leven (84%) dan gemiddeld in Nederland (83%). Ook wordt er minder stress ervaren dan gemiddeld in Nederland. In Smallingerland en Weststellingwerf ervaart men het meeste stress (18%). In Heerenveen en Ooststellingwerf is dit het laagst van de regio (16%). Dit is lager dan landelijk, waar 21 procent van de inwoners (heel) veel stress ervaart. Over het algemeen ervaren vooral jongeren tussen de 18 en 34 jaar veel stress. De mate van stress neemt af met het stijgen van de leeftijd (GGD Fryslân, 2022).

Mate van stress (2022), risico op een angststoornis of depressie (2020), mate van eenzaamheid (2022) en tevredenheid met het leven (2022) in Nederland en Zuidoost Friesland

Bron: GGD Fryslân & CBS en RIVM, 2022, GGD 2020, CBS 2023c, bewerking Planbureau Fryslân

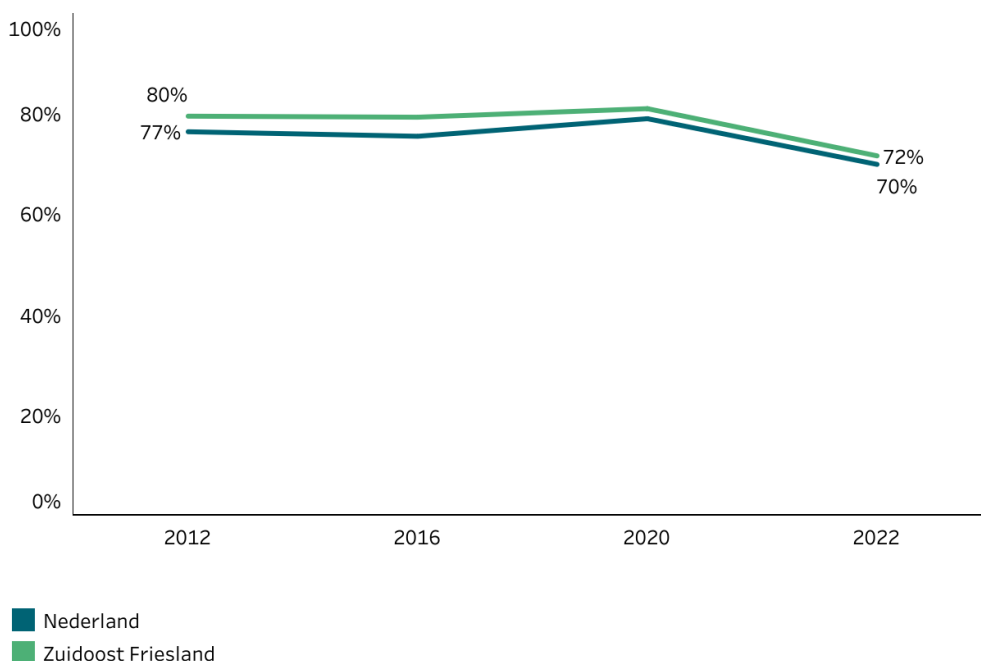
Het aandeel inwoners dat een matig tot hoog risico heeft op een angststoornis of depressie is ook lager dan gemiddeld in Nederland (46%). Smallerland heeft het grootste aandeel mensen met een matig tot hoog risico op een angststoornis of depressie (44%). In Ooststellingwerf en Weststellingwerf is dit het laagste en gaat het in beide gevallen om 37 procent van de inwoners. Ook hier zijn de 18 tot 35-jarigen de groep met het hoogste risico. Wat opvalt, in contrast met de mate van stress, is dat dit gevolgd wordt door de groep 75-plussers (GGD Fryslân, 2020).

Ondanks dat de regio het beter doet dan Nederland, is er wel een dalende trend te zien in het welzijn van de inwoners in zowel Nederland als Zuidoost Friesland. Steeds meer inwoners zijn eenzaam, ervaren stress en lopen een matig tot hoog risico op depressie. Vooral onder jongvolwassenen (18-34 jaar) en 75-plussers is de trend zorgwekkend (GGD Fryslân, 2022). Bijna de helft van alle inwoners in Nederland voelt zich eenzaam. In de regio Zuidoost Friesland is het aandeel eenzame inwoners het hoogst in Heerenveen (49%) en daarmee ook hoger dan in Nederland. In Opsterland is het aandeel eenzame inwoners het laagst (41%) (GGD Fryslân, 2022).

Ervaren gezondheid sterk gedaald

De ervaren gezondheid is hoe mensen hun eigen lichamelijke en mentale gezondheid beoordelen en gaat niet over de feitelijke gezondheid. Zo kan het zijn dat iemand zich heel gezond voelt terwijl diegene feitelijk chronisch ziek is of overgewicht heeft. Het grootste deel van de inwoners van Zuidoost Friesland ervoer zijn of haar gezondheid in 2022 als (zeer) goed. De afgelopen jaren is er wel een sterke daling geweest: in 2020 voelde 81 procent van de inwoners van Zuidoost Friesland zich nog (zeer) gezond, maar in 2022 is dit gedaald naar iets minder dan 72 procent. Daarmee ligt rond het Friese gemiddelde (72%) en iets boven het Nederlands gemiddelde (70%).

Aandeel inwoners dat zijn of haar gezondheid als (zeer) goed ervoer in Zuidoost Friesland en Nederland, 2012-2022

Bron: CBS 2023c, bewerking Planbureau Fryslân

Bijna de helft van de inwoners heeft overgewicht

Overgewicht is in toenemende mate een probleem (CBS, 2024b). In 2022 heeft meer dan helft van de inwoners van Zuidoost Friesland overgewicht (52%). Het aandeel inwoners met overgewicht ligt in Zuidoost Friesland daarmee hoger dan in Fryslân (51%) en Nederland (50%).

In Zuidoost Friesland heeft 34 procent van de inwoners één of meer een langdurige ziekten of aandoeningen. Kijkend naar de gemeenten in de regio, zien we dat inwoners van Smallingerland (32%) het minst vaak chronisch ziek zijn en de inwoners van Ooststellingwerf het vaakst chronisch ziek zijn (38%).

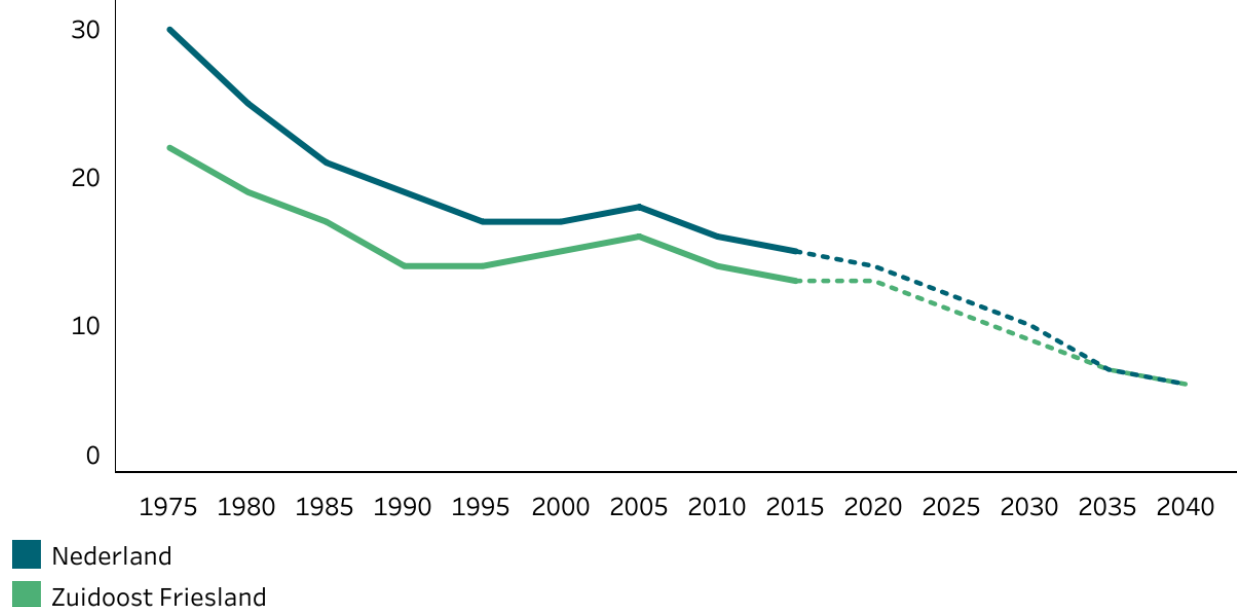
Zowel overgewicht als chronische aandoeningen, maar ook ervaren gezondheid en levensverwachting zijn worden beïnvloed door het opleidingsniveau van inwoners. Mensen met een lager opleidingsniveau hebben vaker overgewicht en chronische aandoeningen, voelen zich minder gezond en leven 4,8 jaar korter dan mensen met een hoger opleidingsniveau (GGD Fryslân, 2022; VZInfo, 2024).

Meer zorg nodig, maar minder zorgverleners

De bevolking vergrijsst en wordt steeds ouder. Er komen naar verhouding steeds meer ouderen bij, maar de beroepsbevolking neemt juist af. Nu al is er een tekort aan zorgpersoneel en dit zal in de toekomst waarschijnlijk toenemen (Prognosemodel Zorg en Welzijn, z.d.). Daarnaast neemt door de dubbele vergrijzing de zorgbehoefte naar verwachting toe, waardoor de kosten van de zorg zullen stijgen.

Mantelzorg lijkt op het eerste oog een oplossing voor het tekort aan formele zorgverleners. Doorgaans verlenen de 50- tot 75-jarigen de meeste mantelzorg, maar deze leeftijdsgroep neemt in aantal af. Mantelzorg wordt doorgaans gegeven aan 85-plussers en dat aantal neemt juist toe. Daardoor neemt, naast een daling van de formele zorgverleners, ook het aantal potentiële mantelzorgers af. Waar er in Zuidoost Friesland in 1975 nog 22 potentiële mantelzorgers waren per 85-plusser, is dit gedaald naar 13 potentiële mantelzorgers in 2020. De verwachting is dat in 2040 nog 6 potentiële mantelzorgers beschikbaar zijn.

Mantelzorgpotentieel in Zuidoost Friesland en Nederland aan de hand van de Oldest Old Support Ratio, 1975-2040

Bron: PBL & CBS 2016, bewerking Planbureau Fryslân

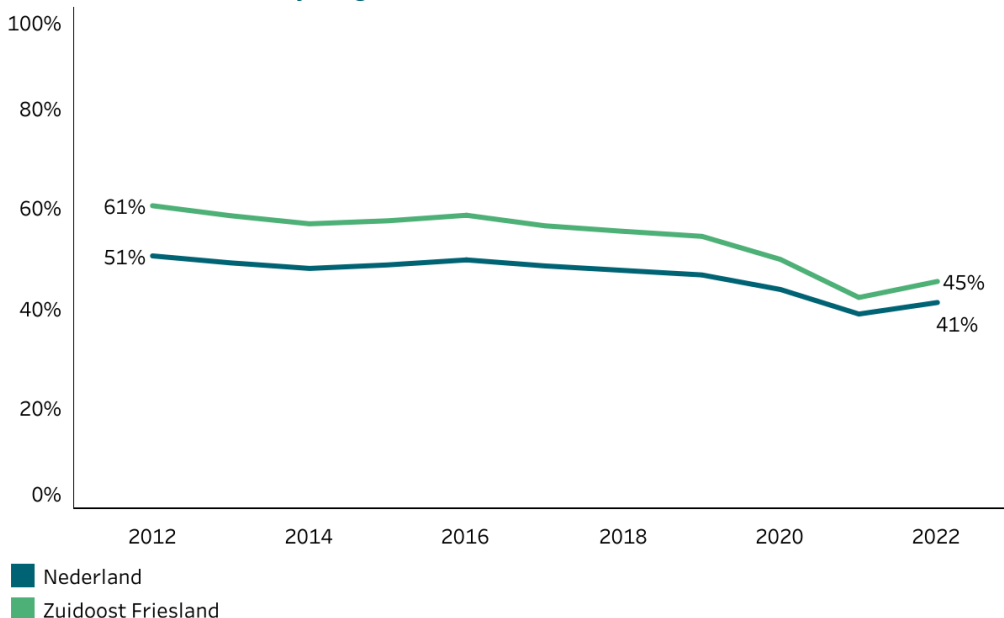
Aantal vrijwilligers daalt, na corona kleine toename

In Zuidoost Friesland doet 45 procent van de inwoners van 15 jaar of ouder vrijwilligerswerk. Dat is al jaren hoger dan gemiddeld in Nederland, waar 41 procent vrijwilligerswerk doet. Wel is er een dalende trend te zien, want tien jaar geleden deed 61 procent van de inwoners van Zuidoost Friesland vrijwilligerswerk.

Tijdens de coronaperiode is er een iets sterkere daling zichtbaar. Dit komt doordat men door de coronamaatregelen beperkt werd in het doen van vrijwilligerswerk. Ten opzichte van de coronaperiode is het aandeel vrijwilligers wel weer iets gestegen. Echter is het nog niet op het niveau van voor de crisis. In gemeente Ooststellingwerf (54%) wordt er het meeste vrijwilligerswerk gedaan. In Heerenveen het minst (44%), maar nog wel meer dan in Nederland.

Men doet het vaakst vrijwilligerswerk bij een sportvereniging, gevolgd door buurtverenigingen en levensbeschouwelijke organisaties (bijvoorbeeld de kerk). Van alle inwoners verrichten 65 tot 75 jarigen in Fryslân het meeste vrijwilligerswerk, nauw gevolgd door 35 tot 50 jarigen (Panel Fryslân, 2023a). Vrijwilligers zijn erg belangrijk voor het verenigingsleven. Verenigingen maken zich in toenemende mate zorgen over de toekomst van de vereniging, onder andere door een afnemend aantal vrijwilligers (Planbureau Fryslân, 2021).

Aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk verricht in Zuidoost Friesland en Nederland, 2012-2022

Bron: CBS 2023c, bewerking Planbureau Fryslân

Minder misdaden, online criminaliteit gedaald ten opzichte van twee jaar geleden

Fryslân is al jaren één van de veiligste provincies van Nederland. Dit blijkt feitelijk uit het aantal geregistreerde misdrijven en het aantal ondervonden delicten, wat één van de laagste is van heel Nederland. Dit gaat ook op voor de regio Zuidoost Friesland, waar het aantal geregistreerde misdrijven in bijna alle gemeenten op of onder het cijfer van Fryslân ligt. Alleen in Smallingerland is het aantal geregistreerde misdrijven hoger dan in Fryslân.

Naast de feitelijke aantallen, voelt men zich ook erg veilig in Fryslân. Slechts 29 procent voelt zich wel eens onveilig en 1,5 procent voelt zich vaak onveilig. Daarmee voelt men zich erg veilig in Fryslân ten opzichte van Nederland, waar 35 procent zich wel eens onveilig voelt en ruim 2 procent zich vaak onveilig voelt (CBS, 2024c).

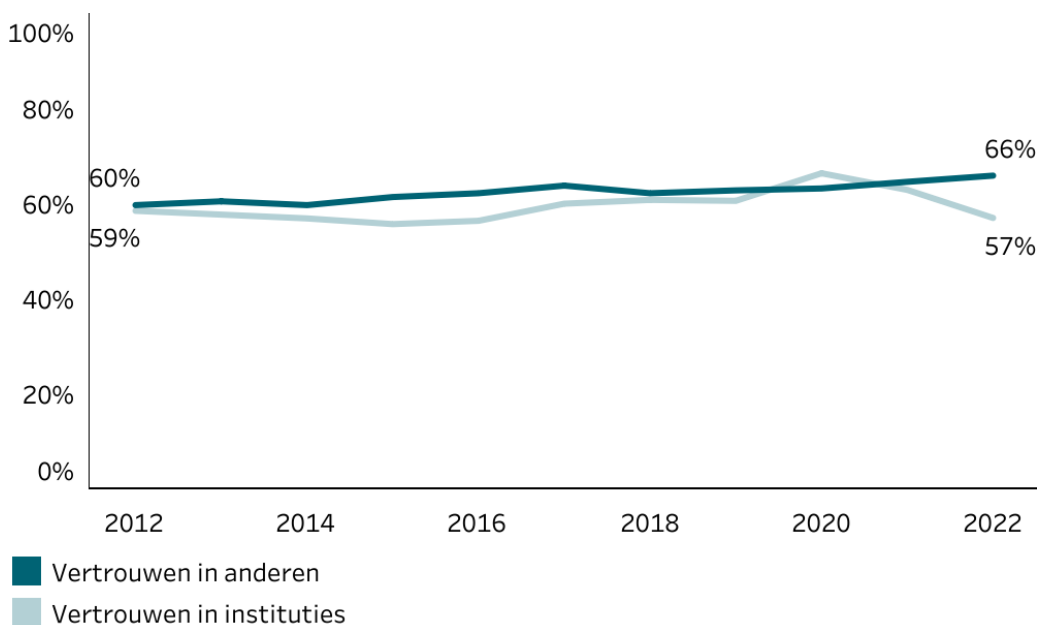
Fryslân is de provincie met de laagste mate van slachtofferschap als het gaat om online criminaliteit (CBS, 2024c). Het is wel een vorm van criminaliteit waar over de jaren steeds meer mensen slachtoffer van zijn geworden (CBS, 2022b). Ten opzichte van 2021 is het aantal slachtoffers van online criminaliteit wel licht gedaald (CBS, 2024c).

Meer vertrouwen in anderen en minder in instituties

Over het algemeen vindt men in Zuidoost Friesland dat andere mensen te vertrouwen zijn. Het vertrouwen in anderen is in de regio de afgelopen tien jaar gestegen van 60 procent in 2012, naar 66 procent in 2022. Daarmee ligt het gelijk aan het Nederlands gemiddelde.

Het vertrouwen in anderen is de afgelopen jaren toegenomen. Het vertrouwen in instituties laat een ander, meer grillig verloop zien. Van 2015 tot 2020 steeg het vertrouwen in instituties in Zuidoost Friesland (van 56% naar 67%). In tijden van crisis blijkt uit onderzoek dat het vertrouwen in instituties plots kan stijgen. Dit is te zien in de stijging in vertrouwen tussen 2019 en 2020, tijdens de wereldwijde 'coronacrisis'. Na een crisis zal het vertrouwen weer terugkeren op het oude niveau (SCP, 2020). Dit is ook terug te zien in de cijfers: na 2020 is het vertrouwen in instituties gedaald naar 57 procent in 2022 in de regio Zuidoost Friesland als de hele provincie.

Aandeel inwoners van Zuidoost Friesland dat vertrouwen heeft in anderen en in instituties, 2012-2022

Bron: CBS 2023c, bewerking Planbureau Fryslân

Het verminderde vertrouwen in instituties uit zich vooral in een verminderd vertrouwen in de landelijke politiek. Uit paneldata van 2019 blijkt dat 49 procent van de inwoners van Fryslân vertrouwen had in de regering en 53 procent in de Tweede Kamer. Dit is in 2023 gedaald naar 41 procent als het gaat om vertrouwen in de regering en 46 procent als het gaat om vertrouwen in de Tweede Kamer (Panel Fryslân, 2019; 2023a).

// FYSIEKE LEEFOMGEVING

Het landschap, de woning en woonomgeving hebben invloed op het welbevinden van mensen. Al deze thema's vormen momenteel een belangrijk onderwerp van politieke en maatschappelijke discussies. Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van wonen, de verduurzamingsopgave en het gebruik van de ruimte?

Grote afstand tot voorzieningen niet problematisch bij eigen vervoer

In Zuidoost Friesland is de gemiddelde afstand tot voorzieningen groter dan landelijk. Over het algemeen geldt: hoe dunbevolkter de woonomgeving, hoe minder voorzieningen en hoe groter de afstand tot voorzieningen. De langere afstand wordt door de meeste inwoners niet als probleem ervaren. Zij zijn gewend om met de auto grotere afstanden te overbruggen (Planbureau Fryslân, 2023b).

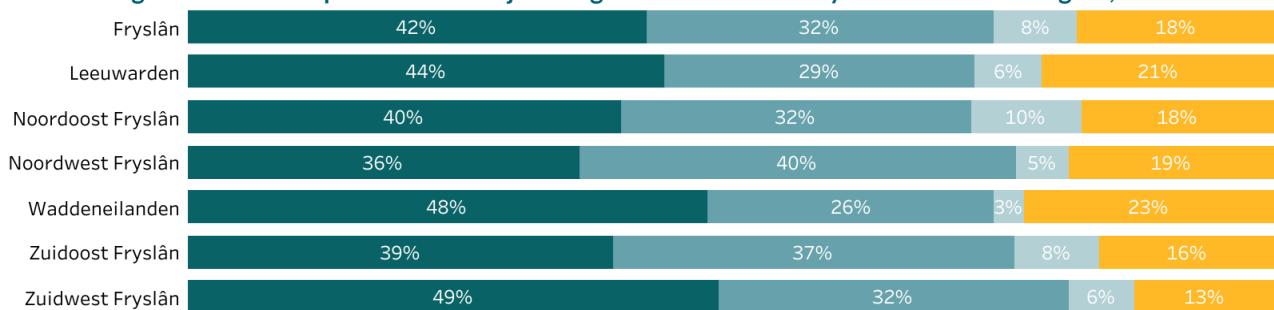
Het particuliere autobezit in Zuidoost Friesland ligt met 514 auto's per 1000 inwoners in 2022 boven het landelijk gemiddelde (444 per 1000 inwoners) (CBS, 2022c). Ook neemt het gebruik van de elektrische fiets toe, wat het gemakkelijker maakt om grotere afstanden af te leggen. Daarbij wordt het steeds normaler om online boodschappen of andere producten te kopen. Dit gaat niet op voor kwetsbare inwoners die minder digitaal vaardig zijn of niet (meer) over eigen vervoer beschikken, door een gebrek aan gezondheid, geld of het vermogen om zelfredzaam te zijn.

In de afgelopen jaren zijn door schaalvergroting, digitalisering en veranderingen in de bevolkingssamenstelling voorzieningen verdwenen in de regio. Bijvoorbeeld basisscholen, pinautomaten en winkels. Voorzieningen hebben naast een praktische functie vaak ook een sociale functie. Het sluiten van voorzieningen kan daarmee impact hebben op de sociale samenhang van een regio.

Zorgen over het landschap, natuur, biodiversiteit

Op dit moment zijn er veel ontwikkelingen gaande rondom natuur en landschap in Fryslân. Ruim een derde (39%) van de inwoners in Zuidoost Friesland vindt dat het Friese landschap er de afgelopen vijf jaar op achteruit is gegaan. Dat aandeel is lager dan gemiddeld in Fryslân (42%). Daarnaast vindt 45 procent van de inwoners van Zuidoost Friesland dat de biodiversiteit achteruit is gegaan in de afgelopen vijf jaar. Dat aandeel is hoger dan provinciaal (40%). Inwoners maken zich het meeste zorgen over het verdwijnen van bloemen, insecten, vissen en vogels. Ook het verdwijnen van bomen, heggen en houtwallen en de verslechterde waterkwaliteit staan in de top drie van bezorgdheid over ontwikkelingen in de natuur en het landschap (Panel Fryslân, 2023b).

Ontwikkeling Friese landschap in de laatste 5 jaar volgens inwoners van Fryslân en de Friese regio's, 2023

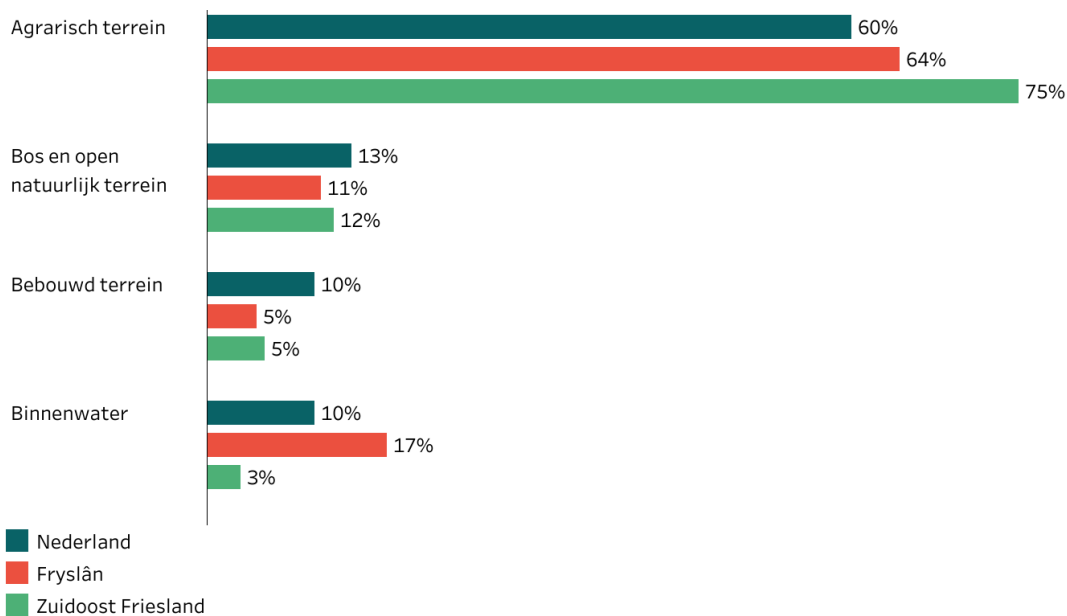
- Achteruit gegaan
- Gelijk gebleven
- Vooruit gegaan
- Weet ik niet

Bron: Panel Fryslân 2023b (Planbureau Fryslân)

Relatief veel agrarisch terrein in Zuidoost Friesland

In Zuidoost Friesland bestaat driekwart van de oppervlakte uit agrarisch terrein. Daarmee wijkt Zuidoost Friesland af van het gemiddelde in Fryslân en Nederland. Fryslân en Nederland hebben relatief meer binnenwater. Met binnenwater wordt al het water binnen de landsgrenzen bedoeld, inclusief het IJsselmeer. Vijf procent van de oppervlakte van Zuidoost Friesland is bebouwd door woningen en bedrijven. Dat is minder dan gemiddeld in Nederland, waar 10 procent van de oppervlakte bebouwd terrein is.

Bodemgebruik in percentage van totaal (exclusief buitenwater) in Zuidoost Friesland, Fryslân en Nederland, 2017

Bron: CBS 2023e, bewerking Planbureau Fryslân

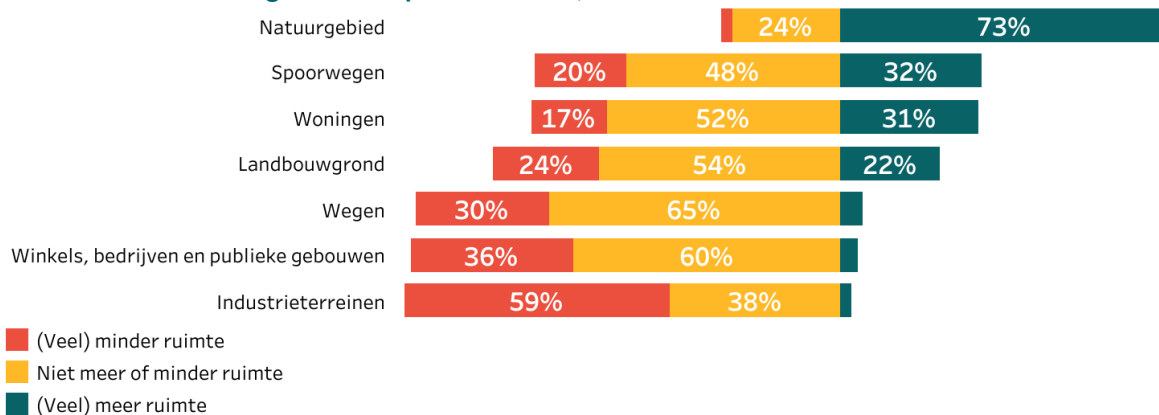
Ruimte opnieuw verdelen

De ruimte in (Zuidoost) Fryslân is een schaars goed. Door allerlei ontwikkelingen zal de ruimte de komende jaren opnieuw verdeeld moeten worden. Er is aan de inwoners gevraagd of zij bepaalde onderdelen van het landschap in Fryslân meer, evenveel of minder ruimte zouden willen geven ten opzichte van nu. Van de inwoners van Zuidoost Friesland geeft 73 procent aan meer natuurgebied te willen. Een kanttekening hierbij is dat 'natuurgebied' een brede definitie is. Veel inwoners zien weilanden ook als natuur (Panel Fryslân, 2023b).

Qua landbouwgrond zijn de meningen verdeeld. De meeste inwoners willen dat de huidige situatie zo blijft. Een vijfde (22%) wil graag meer ruimte voor landbouwgrond en een kwart (24%) wil graag minder ruimte.

De grootste groep inwoners (59%) zou graag ruimte in willen leveren op industrieterreinen. Een vermindering levert echter weinig terreinwinst op, omdat het huidige bodemgebruik voor industrie erg klein is in Zuidoost Friesland.

Aandeel inwoners van Zuidoost Friesland dat verschillende onderdelen van het landschap meer, evenveel of minder ruimte zouden geven ten opzichte van nu, 2023

Bron: Panel Fryslân (Planbureau Fryslân)

Tekort aan woningen

Er is een tekort aan woningen in Zuidoost Friesland. Dit wordt mede veroorzaakt door de veranderende bevolkingssamenstelling. Het aantal (kleine) huishoudens groeit, waardoor meer woningen nodig zijn. Daarnaast blijven ouderen onder andere door overheidsbeleid langer thuis wonen, waardoor er minder doorstroom plaats vindt. In Zuidoost Friesland is 63 procent van het aantal woningen een koopwoning. Dat is relatief meer dan gemiddeld in Nederland (57%). Ruim een kwart (28%) van de huizen in de regio is een corporatiewoning en negen procent bestaat uit overige huurwoningen (CBS, 2022d).

De verwachting is dat het aantal kleine huishoudens blijft groeien de komende jaren. Dat betekent dat er meer woningen nodig zijn tot 2040. Door kleinere huishoudens is er waarschijnlijk wel behoefte aan andere soorten woningen. Bijvoorbeeld meer kleine en levensloopbestendige woningen in plaats van gezinswoningen. Op termijn wordt een licht krimpende bevolkingssomvang verwacht, waardoor er dan minder woningen nodig zijn. Een onzekere factor daarbij is de migratie van diverse groepen mensen naar de regio.

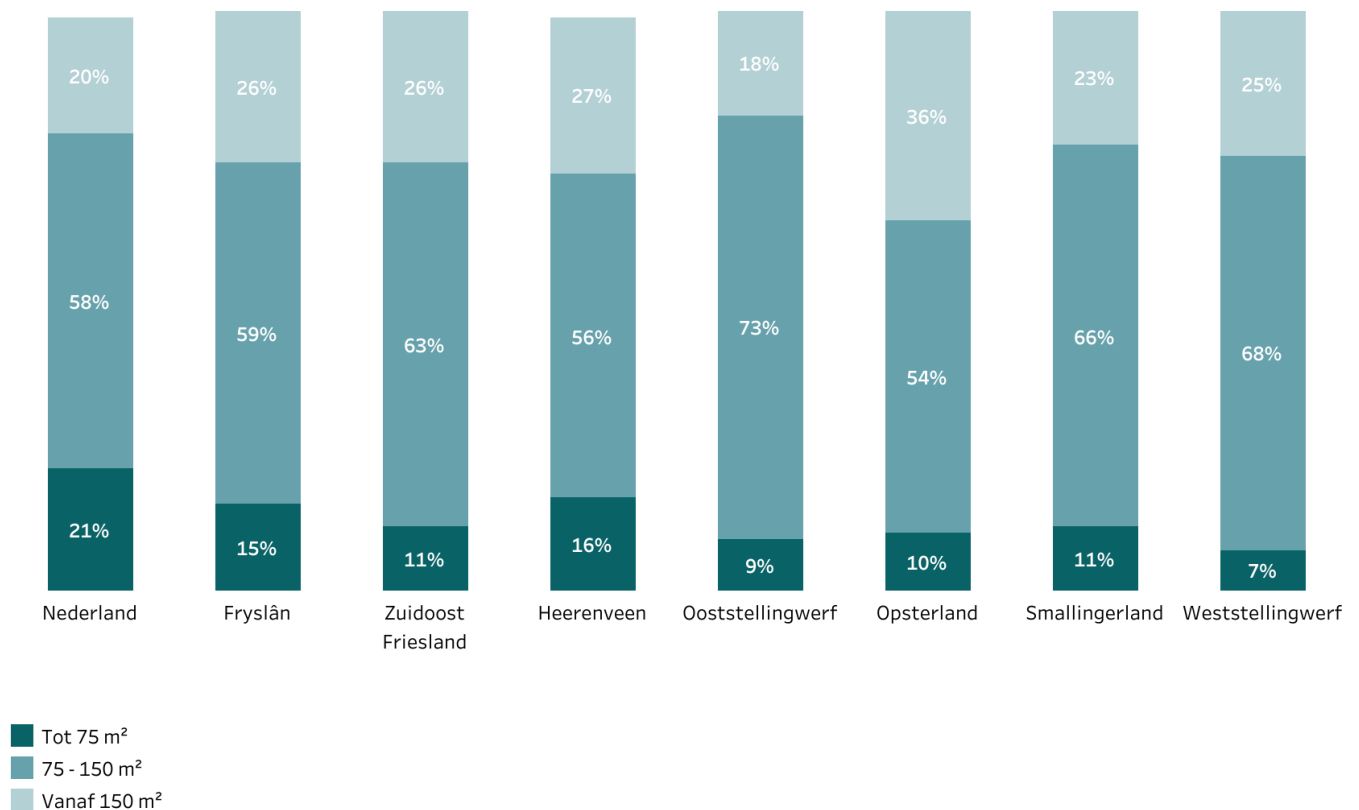
Grotere verduurzamingsopgave door meer oude en grote woningen

Vanuit het Nationale Isolatieprogramma wordt gestimuleerd om tot 2030 veel slecht geïsoleerde woningen te verduurzamen. In regio Zuidoost Friesland is de opgave om huizen te verduurzamen groter dan landelijk. Er zijn namelijk relatief meer oude woningen. In Zuidoost Friesland is 87 procent van de woningen voor 2005 gebouwd, ten opzichte van 85 procent in Nederland (CBS, 2024d). Vooral in Ooststellingwerf (91%) staan relatief veel oudere woningen.

Daarnaast zijn er veel grote woningen in Zuidoost Friesland. Een kwart (26%) van de woningen is groter dan 150m², ten opzichte van 20 procent in Nederland. Elf procent is kleiner dan 75m² ten opzichte van 21 procent in Nederland. De kosten van verduurzaming zijn bij oude en grote woningen hoger.

Wel bieden daken van eengezinswoningen meer ruimte bieden voor zonnepanelen. In Zuidoost Friesland heeft 42 procent van de woningen zonnepanelen, ten opzichte van 30 procent landelijk. (CBS, 2023f).

Woningen naar oppervlakte in Zuidoost Friesland, Fryslân en Nederland, 2024

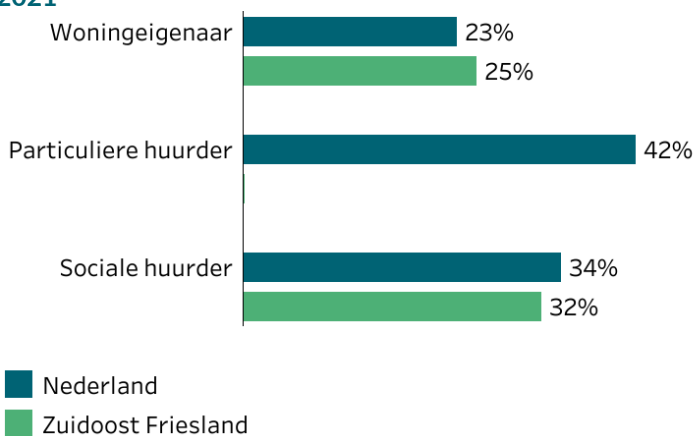

Bron: CBS 2024d, bewerking Planbureau Fryslân

Stijgende woonlasten

Woonlasten vormen een grote kostenpost voor huishoudens. Huurders besteden een groter aandeel van hun inkomen aan woonlasten dan woningeigenaren. Huurders van een sociale huurwoning betalen in Zuidoost Friesland gemiddeld bijna een derde (32%) van hun besteedbaar inkomen aan woonlasten, ten opzichte van een kwart bij woningeigenaren (CBS, 2021). De woonlasten zijn in de afgelopen jaren gestegen, mede omdat de prijs van koopwoningen is gestegen. Ook zijn de energielasten hoger geworden, met een piek in 2022 door de oorlog in Oekraïne. Dit kan zorgen voor energiearmoede, waarbij huishoudens problemen hebben om de energierekening te betalen.

Aandeel van het besteedbaar inkomen dat besteed wordt aan woonlasten (woonquote) in Zuidoost Friesland, 2021

Bron: CBS 2021, bewerking Planbureau Fryslân

// BRONNEN

CBS. (2021). *Statline: Woonlasten huishoudens; kenmerken woning, regio*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84488NED/table?ts=1711621790748>

CBS. (2022a). *Integraal inkomens- en vermogensonderzoek*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksbeschrijvingen/integraal-inkomens-en-vermogensonderzoek>

CBS. (2022b). *Minder traditionele criminaliteit, meer online criminaliteit*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/09/minder-traditionele-criminaliteit-meer-online-criminaliteit>

CBS. (2022c). *Motorvoertuigen actief; sloop, export en overige uitval, regio's*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85249NED/table?ts=1711620849760>

CBS. (2022d). *Statline: Voorraad woningen; eigendom, type verhuurder, bewoning, regio*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82900NED/table?ts=1711621868508>

CBS. (2023a). *Statline: Bevolking op 1 januari en gemiddeld; geslacht, leeftijd en regio*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/03759ned/table?ts=1714116298955>

CBS. (2023b). *Enquête beroepsbevolking (EBB)*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksomschrijvingen/enquete-beroepsbevolking-ebb->

CBS. (2023c). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2023: Thema*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart/thema>

CBS. (2023d). *Statline: Inkomen van huishoudens; huishoudenskenmerken, regio (indeling 2023)*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85711NED/table>

CBS. (2023e). *Bestand bodemgebruik*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/bestand-bodemgebruik>

CBS. (2023f). *Statline: Zonnestroom; vermogen zonnepanelen woningen, wijken en buurten, 2021*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85775NED/table?ts=1711621759815>

CBS. (2024a). *Arbeidsdeelname; regionale indeling 2023*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/85826NED?q=85826ned>

CBS. (2024b). *Obesitas afgelopen 40 jaar verdrievoudigd*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/10/obesitas-afgelopen-40-jaar-verdrievoudigd>

CBS. (2024c). *Statline: Veiligheidsmonitor; kerncijfers, regio*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85146NED/table?ts=1709826099611>

CBS. (2024d). *Voorraad woningen; gemiddeld oppervlak; woningtype, bouwjaarklasse, regio*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82550NED/table?ts=1714402315276>

DUO. (2023). *Leerlingen bo en sbo - schooladviezen 2022-2023*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van https://duo.nl/open_onderwijsdata/primair-onderwijs/aantal-leerlingen/schooladviezen.jsp

Economie

Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4de editie). sage.

GGD Fryslân. (2020). *Gezondheidsmonitor 19+*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.ggdfryslan.nl/professionals/cijfers-en-onderzoek/gezondheidsmonitor-19/>

GGD Fryslân. (2022). *Gezondheidsmonitor 19+*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.ggdfryslan.nl/professionals/cijfers-en-onderzoek/gezondheidsmonitor-19/>

NIBUD. (2022). *Rondkomen en betalingsproblemen. Ervaringen van Nederlandse huishoudens in onzekere tijden*. Utrecht: NIBUD.

Onderwijsinspectie. (2018). *Kansen(on)gelijkheid bij overgangen PO-VO: Bevindingen en bevorderende en belemmerende factoren*. Den Haag: [Onderzoeksverslag Kansen\(on\)gelijkheid bij de overgangen po-vo | Rapport | Inspectie van het onderwijs \(onderwijsinspectie.nl\)](https://onderwijsinspectie.nl)

Onderwijsinspectie. (2021). *Later selecteren, beter differentiëren*. Den Haag: <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2021/04/15/later-selecteren-beter-differentieren>

Panel Fryslân. (2019). *Provinciale verkiezingen*. Planbureau Fryslân. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/nieuws/provinciale-verkiezingen-wat-vinden-inwoners-belangrijk/>

Panel Fryslân. (2023a). *Meedoen en vertrouwen 2023*. Planbureau Fryslân. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/inwoners-fryslan-zien-belang-van-provinciale-politiek/>

Panel Fryslân. (2023b). *Natuur en landschap*. Planbureau Fryslân. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/burgerperspectief-op-discussies-rondom-natuur-en-landschap-fryslan/>

PBL & CBS. (2018). *PBL/CBS Regionale prognose 2016-2040*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/37/pbl-cbs-regionale-prognose-2016-2040>

Planbureau Fryslân. (2021). *Leve de vereniging!*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/leve-de-vereniging/>

Planbureau Fryslân. (2023a). *Meedoen en vertrouwen*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/monitoren/meedoen-en-vertrouwen-van-de-inwoners-van-fryslan/>

Planbureau Fryslân. (2023b). *Vervoersarmoede in Fryslân: ervaringen en belevingen van inwoners*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.planbureau Fryslan.nl/publicaties/vervoersarmoede-in-fryslan-ervaringen-en-belevingen-van-inwoners/#:~:text=Dat%20blijkt%20uit%20onderzoek%20van,Dit%20heet%20vervoersarmoede>

Pleijers, A. & De Vries, R. (2021). *Invulling praktisch en theoretisch opgeleiden: Een bruikbaar alternatief voor de huidige indeling van onderwijsniveau?*. CBS. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/invulling-praktisch-en-theoretisch-opgeleiden>

Prognosemodel Zorg en Welzijn. (n.d.). 4. *Ziekenhuizen en overige medische specialistische zorg*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://prognosemodelzw.databank.nl/dashboard/stories-dashboard/4--ziekenhuizen-en-overige-medisch-specialistische-zorg>

Provincie Fryslân. (2022). *Dashboard Werkgelegenheid*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://staat-van-fryslan.hub.arcgis.com/pages/a936685e29c040bc8da70105e08659bd>

Provincie Fryslân. (2024). *Dashboard Prognose Bevolking en Huishoudens: Uitkomsten trendraming 2023-2050*. <https://staat-van-fryslan.hub.arcgis.com/pages/59f289c168b4409dba24044d868095eb>

RIVM, GGD & CBS. (2022). *Resultaten Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.rivm.nl/gezondheidsmonitor-covid-19/resultaten-gezondheidsmonitor-volwassenen-en-ouderen>

RIVM. (2023). *Corona Gezondheidsmonitor; bevolking 18 jaar of ouder, regio, 2022*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50119NED/table?ts=1689074357644>

SCP. (2020). *De sociale staat van Nederland 2020*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/>

VZinfo. (2024). *Gezonde levensverwachting: Opleiding*. Geraadpleegd op 23-4-2024, van <https://www.vzinfo.nl/gezonde-levensverwachting/opleiding>

Planbureau Fryslân
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@planbureau Fryslan.nl
www.planbureau Fryslan.nl

Planbureau Fryslân wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

COLOFON

Regionale monitor Brede Welvaart
Zuidoost Friesland is een uitgave van
Planbureau Fryslân.

Auteurs

Sibilla Hoekstra, Sanne Wierdsma, Jolijn
Hutjes

Met medewerking van

Arlette Bickel, Bernard Boorsma, Tonny
Huisink, Mart Drijfhout

Eindredactie

Stephanie Brands, Hammie de Boer

Uitgave

Planbureau Fryslân
Doelestraat 8a 8911 DX Leeuwarden